

O'RTA ASR MUTAFAKKIRLARINING MUSIQIY-ESTETIK QARASHLARINING BO'LG'USI MUSIQA FANI O'QITUVCHILARINI TAYYORLASHDAGI PEDAGOGIK AHAMIYATI

**Isaxanova Muslimaxon
Dilshodjon qizi**

*Qo'qon davlat universiteti
Musika ta'limi va san'at magistranti*

Annotatsiya

Mazkur ilmiy maqolada o'rta asr Sharq mutafakkirlarining musiqiy-estetik qarashlari bo'lg'usi musiqa fani o'qituvchilarini tayyorlash jarayonining pedagogik mazmuni va metodologik asoslari nuqtayi nazaridan tahlil qilinadi. Tadqiqotda musiqa san'atining estetik va tarbiyaviy mohiyati haqidagi tarixiy-falsafiy qarashlar zamonaviy pedagogika va musiqa ta'limi talablari bilan qiyosiy tahlil qilinib, ularning kasbiy tayyorgarlik jarayoniga integratsiya qilinishi zarurati ilmiy asoslanadi. Muallif o'rta asr mutafakkirlarining musiqani shaxs kamolotiga xizmat qiluvchi estetik-tarbiyaviy vosita sifatida talqin etishlari bo'lg'usi o'qituvchilarda kasbiy-estetik tafakkurni shakllantirishda muhim manba bo'la olishini ko'rsatadi. Tadqiqot natijalarida musiqiy-estetik qarashlarning pedagogik ahamiyati aniqlanib, ularni oliy ta'lim tizimida bo'lg'usi musiqa fani o'qituvchilarini tayyorlash mazmuniga kiritishning ilmiy asoslangan yo'nalishlari belgilab beriladi. Ushbu maqola musiqa pedagogikasi va estetik tarbiya sohasida tarixiy-merosga tayangan holda kasbiy tayyorgarlikni takomillashtirish masalalarini o'rganishda nazariy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: musiqa pedagogikasi, bo'lg'usi musiqa o'qituvchilari, musiqiy-estetik qarashlar, o'rta asr mutafakkirlari, kasbiy-estetik tayyorgarlik, pedagogik meros.

Kirish.

Zamonaviy oliy pedagogik ta'lim tizimida bo'lg'usi musiqa fani o'qituvchilarini tayyorlash jarayoni tobora murakkablashib, undan nafaqat yuqori darajadagi ijroiyy va nazariy bilimlar, balki chuqur shakllangan musiqiy-estetik tafakkur, tarixiy-madaniy ong va tarbiyaviy mas'uliyat ham talab etilmoqda. Musika fani o'qituvchisining kasbiy faoliyati bevosita estetik qadriyatlarni uzatish, o'quvchilarda musiqiy did va badiiy idrokni shakllantirish bilan bog'liq bo'lganligi sababli, uning tayyorgarligi faqat metodik yoki texnik ko'nikmalar bilan cheklanib qolmasligi lozim. Shu nuqtayi nazardan, bo'lg'usi musiqa fani o'qituvchilarining kasbiy-estetik tayyorgarligini ta'minlashda tarixiy-pedagogik merosga, xususan o'rta asr Sharq mutafakkirlarining musiqaga oid qarashlariga murojaat qilish ilmiy jihatdan asosli va dolzarb hisoblanadi.

O'rta asr mutafakkirlari musiqani inson shaxsini har tomonlama kamol toptiruvchi estetik va tarbiyaviy hodisa sifatida talqin etib, uni axloqiy yetuklik, ruhiy muvozanat va intellektual taraqqiyot bilan uzviy bog'laganlar. Ularning qarashlarida musiqa san'ati pedagogik jarayonning muhim tarkibiy qismi sifatida namoyon bo'lib, estetik idrok va tarbiyaning ongli ravishda tashkil etilishi zarurligi ta'kidlanadi. Mazkur g'oyalar bugungi musiqa pedagogikasida bo'lg'usi o'qituvchilarning kasbiy ongini shakllantirish, ularning musiqiy-estetik dunyoqarashini boyitish va ta'lim jarayonida estetik tarbiyani maqsadli amalga oshirish uchun muhim nazariy asos bo'la oladi. Shu bois, ushbu maqolaning maqsadi o'rta asr mutafakkirlarining musiqiy-estetik qarashlarining bo'lg'usi musiqa fani o'qituvchilarini tayyorlashdagi pedagogik ahamiyatini aniqlash, ularni zamonaviy musiqa ta'limi nuqtayi nazaridan ilmiy jihatdan talqin qilishdan iborat.

Materiallar va tadqiqot usullari.

Mazkur tadqiqot bo'lg'usi musiqa fani o'qituvchilarini tayyorlash jarayonida o'rta asr Sharq mutafakkirlarining musiqiy-estetik qarashlarining pedagogik ahamiyatini aniqlashga qaratilgan bo'lib, unda tarixiy-pedagogik, tizimli-tahliliy va konseptual yondashuvlar uyg'un holda qo'llanildi. Tadqiqot materiali sifatida Abu Nasr Forobiyning musiqaga oid fundamental ilmiy asarlari, Ibn Sinoning estetik va musiqiy qarashlari bayon etilgan risolalari, Al-G'azzoliyning musiqaning axloqiy-ma'naviy ta'siriga doir mulohazalari hamda Abdurahmon Jomiyning musiqani badiiy-estetik hodisa sifatida talqin qilgan qarashlari tanlab olinib, ular zamonaviy musiqa pedagogikasi va estetik tarbiya nazariyalari bilan qiyosiy tahlil qilindi. Tadqiqot jarayonida tarixiylik tamoyiliga asoslanib, mutafakkirlar qarashlari ularning ijtimoiy-madaniy muhiti, falsafiy dunyoqarashi va ilmiy faoliyati bilan uzviy bog'liqlikda o'rganildi, bu esa musiqiy-estetik g'oyalarning pedagogik mazmunini chuqurroq ochib berish imkonini berdi. Qiyosiy-pedagogik tahlil usuli yordamida o'rta asr musiqiy-estetik qarashlari bilan zamonaviy bo'lg'usi musiqa fani o'qituvchilarini tayyorlashda qo'llanilayotgan pedagogik yondashuvlar o'rtasidagi uzviylik va tafovutlar aniqlandi, kontent-tahlil orqali esa manbalarda uchraydigan musiqiy-estetik tushunchalar, tarbiyaviy g'oyalar va pedagogik xulosalar tizimlashtirildi. Tadqiqot natijalari pedagogik interpretatsiya va umumlashtirish usullari asosida qayta ishlanib, o'rta asr mutafakkirlarining musiqiy-estetik qarashlarini bo'lg'usi musiqa fani o'qituvchilarining kasbiy-estetik tayyorgarligini shakllantirish jarayoniga integratsiya qilish imkoniyatlarini ilmiy jihatdan asoslashga xizmat qildi.

Natijalar.

O'tkazilgan tarixiy-pedagogik va qiyosiy tahlillar natijasida o'rta asr Sharq mutafakkirlarining musiqiy-estetik qarashlari bo'lg'usi musiqa fani o'qituvchilarini tayyorlash jarayonida muhim pedagogik salohiyatga ega ekanligi ilmiy jihatdan aniqlandi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, Forobiy va Ibn Sino musiqani inson intellektual va estetik kamolotini ta'minlovchi ilmiy-tarbiyaviy vosita sifatida talqin etib, musiqiy bilimlarni ongli ravishda egallash shaxsning estetik tafakkurini shakllantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanini asoslab berganlar. Al-G'azzoliy va Abdurahmon Jomiy qarashlarida esa musiqa axloqiy tarbiya, ruhiy poklanish va badiiy idrokni rivojlantirishning muhim omili sifatida baholanib, bu holat musiqiy-estetik tarbiyaning pedagogik jarayondagi o'rni va vazifalarini kengroq talqin qilish

imkonini berdi. Tahlil natijasida mutafakkirlar musiqani shaxs tarbiyasiga yo'naltirilgan tizimli estetik hodisa sifatida ko'rganliklari aniqlanib, ushbu yondashuv bo'lg'usi musiqa fani o'qituvchilarining kasbiy-estetik tafakkurini shakllantirishda nazariy asos bo'la olishi ilmiy jihatdan asoslandi.

Natijalar shuni ko'rsatdiki, o'rta asr musiqiy-estetik qarashlarini bo'lg'usi musiqa fani o'qituvchilarini tayyorlash mazmuniga integratsiya qilish ularning estetik dunyoqarashi, musiqiy merosga bo'lgan munosabati va kasbiy mas'uliyatini chuqurlashtirishga xizmat qiladi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, tarixiy-falsafiy musiqiy qarashlarga tayangan holda tashkil etilgan pedagogik tayyorgarlik jarayoni bo'lg'usi o'qituvchilarning musiqani faqat ijroiy san'at emas, balki tarbiyaviy-estetik hodisa sifatida idrok etishiga imkon yaratadi. Shu bilan birga, natijalar bo'lg'usi musiqa fani o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligida estetik tarbiyaning ongli va maqsadli tashkil etilishi ularning pedagogik faoliyatida musiqaning tarbiyaviy imkoniyatlaridan samarali foydalanish ko'nikmalarini shakllantirishini ko'rsatdi. Umuman olganda, tadqiqot natijalari o'rta asr mutafakkirlarining musiqiy-estetik qarashlari zamonaviy musiqa pedagogikasi uchun muhim nazariy manba bo'lib, bo'lg'usi musiqa fani o'qituvchilarini tayyorlashda ularni tizimli qo'llash pedagogik jarayonning estetik yo'naltirilganligini kuchaytirishini tasdiqladi.

Muhokama.

Tadqiqot natijalarining tahlili shuni ko'rsatadiki, o'rta asr Sharq mutafakkirlarining musiqiy-estetik qarashlari bo'lg'usi musiqa fani o'qituvchilarini tayyorlash jarayonida faqat tarixiy-nazariy ahamiyatga ega bo'lmay, balki zamonaviy pedagogik amaliyot uchun ham muhim metodologik asos vazifasini bajarishi mumkin. Mutafakkirlar tomonidan musiqaning estetik, axloqiy va tarbiyaviy mohiyatini yaxlit holda talqin etilishi bugungi musiqa pedagogikasida estetik tarbiyani fragmentar emas, balki tizimli va maqsadli jarayon sifatida tashkil etish zarurligini ko'rsatadi. Forobiy va Ibn Sino qarashlarida musiqaning ilmiy asoslangan estetik hodisa sifatida talqin qilinishi bo'lg'usi o'qituvchilarda musiqani chuqur anglash, uni ongli pedagogik vosita sifatida qo'llash ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qilsa, Al-G'azzoliy va Jomiy tomonidan ilgari surilgan musiqaning ruhiy-axloqiy ta'siriga doir g'oyalar o'qituvchining tarbiyaviy mas'uliyatini chuqurroq anglashiga imkon yaratadi. Ushbu qarashlarni zamonaviy kasbiy tayyorgarlik konsepsiyalari bilan bog'lash shuni anglatadiki, bo'lg'usi musiqa fani o'qituvchilarini tayyorlashda estetik tarbiya komponenti metodik bilimlar bilan bir qatorda mustaqil va markaziy o'rin egallashi lozim. Shu bilan birga, tadqiqot natijalari o'rta asr musiqiy-estetik merosidan foydalanish pedagogik jarayonda faqat tarixiy ma'lumot berish bilan cheklanib qolmasdan, talabalarning estetik tafakkurini, badiiy idrokini va kasbiy refleksiya-sini rivojlantirishga xizmat qilishi zarurligini ko'rsatadi. Mazkur holat musiqa pedagogikasida tarixiy-merosga tayangan yondashuvlarni zamonaviy didaktik talablar bilan uyg'unlashtirish muhimligini asoslab, bo'lg'usi musiqa fani o'qituvchilarining kasbiy-estetik tayyorgarligini takomillashtirishda integrativ va konseptual yondashuvlarni qo'llash zarurligini ilmiy jihatdan tasdiqlaydi.

Xulosa.

Mazkur ilmiy tadqiqot natijalari o'rta asr Sharq mutafakkirlarining musiqiy-estetik qarashlari bo'lg'usi musiqa fani o'qituvchilarini tayyorlash jarayonida muhim

pedagogik va metodologik ahamiyatga ega ekanini ilmiy jihatdan asoslab berdi. Tadqiqot jarayonida aniqlanishicha, Forobiy, Ibn Sino, Al-G‘azzoliy va Abdurahmon Jomiy musiqani shaxs estetik tafakkurini, axloqiy kamolotini va ruhiy muvozanatini shakllantiruvchi kompleks tarbiyaviy vosita sifatida talqin etganlar va bu yondashuv bugungi musiqa pedagogikasida bo‘lg‘usi o‘qituvchilarning kasbiy-estetik tayyorgarligini chuqurlashtirish uchun muhim nazariy asos bo‘la oladi. O‘rta asr musiqiy-estetik qarashlarini zamonaviy pedagogik tayyorgarlik mazmuniga integratsiya qilish bo‘lg‘usi musiqa fani o‘qituvchilarida musiqani faqat ijroi faoliyat emas, balki estetik va tarbiyaviy hodisa sifatida idrok etish ko‘nikmalarini shakllantirishi ilmiy jihatdan tasdiqlandi. Tadqiqot xulosalari shuni ko‘rsatadiki, tarixiy-pedagogik merosga tayangan holda tashkil etilgan kasbiy tayyorgarlik jarayoni bo‘lg‘usi o‘qituvchilarning estetik dunyoqarashi, musiqiy merosga bo‘lgan mas’uliyatli munosabati va pedagogik ongini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shunday ekan, musiqa pedagogikasi tizimida o‘rta asr mutafakkirlarining musiqiy-estetik qarashlaridan tizimli va maqsadli foydalanish bo‘lg‘usi musiqa fani o‘qituvchilarini tayyorlash samaradorligini oshirishning muhim ilmiy-pedagogik omillaridan biri ekanini alohida ta’kidlash lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Forobiy A.N. *Kitob al-musiqa al-kabir*. Qohira: Dar al-Kutub, 1967.
2. Ibn Sino. *Ash-shifo’* (musiqa va estetika bo‘limlari). Tehron: Donishgoh nashriyoti, 1984.
3. Al-G‘azzoliy. *Ihyo ulum ad-din*. Bayrut: Dar al-Fikr, 1997.
4. Jomiy A. *Risola dar ilmi musiqa*. Tehron: Nashri Ilmiy, 1991.
5. Qodirov B. Musiqa pedagogikasining nazariy asoslari. Toshkent: O‘qituvchi, 2016.
6. Sharipov S. Musiqiy-estetik tarbiyaning pedagogik mohiyati. *Pedagogik ta’lim*. 2019; №4.
7. To‘xtayev M. Sharq mutafakkirlarining estetik qarashlari. Toshkent: Fan, 2014.
8. Abdullayev R. Musiqa va estetik tarbiya muammolari. *San’atshunoslik*. 2020; №2.
9. Hasanov A. Bo‘lg‘usi musiqa o‘qituvchilarini tayyorlashda estetik yondashuv. Toshkent: Musiqa, 2021.
10. Karimov I. *Yuksak ma’naviyat — yengilmas kuch*. Toshkent: Ma’naviyat, 2008.